

Teema: Joustava kaupunki

Katsaus kaupunkien historiaan osoittaa, että kestävyys on leimannut niiden olemassaoloa jatkuvista muutoksista ja jopa laajamittaisista tuhoista huolimatta. Tätä ” urbaania resilienssiä” (*urban resilience*) eli kykyä toipua ja palautua kriiseistä ovat edesauttaneet kaupunkien liikenteellisesti optimaalinen sijainti, niihin keskittynyt fyysinen pääoma (rakennukset, kadut, infrastruktuuri) sekä kaupunkilaisten intressit, arvostukset ja muistot (Schott 2013: 297). Tärkeässä roolissa ovat siis olleet niin kaupunkien fyysiset ja maantieteelliset piirteet, kulttuuriset ja yhteisesti koetut aineettomat ominaisuudet kuin kaupunkien asema laajemmissa verkostoissakin.

Ajatus kaupunkien sietokyvystä ja joustavuudesta on resilienssi-tutkimuksessa liitetty usein niiden valmiuteen kohdata erilaisia luonnonkatastrofeja (maanjärjestyksiä, tulvia ja tulipaloja), ilmastonmuutosta tai terrorismin uhkaa (esim. Chernick 2005; Vale & Campanella 2005). Kuitenkin myös kaupunkien välinen kilpailu, työelämän rakenteiden murros sekä maahanmuutto pakottavat kaupunkia jatkuvaan muutokseen ja asettavat haasteita kaupunkien käytölle, kehittämiselle, kulttuurille sekä muutoksen ja pysyvyyden väliselle dialogille. Tärkeä ehto joustavuudelle on myös kyky katsoa taakse ja eteen; tiedostaa historiallisia jatkumoa ja ennakoita muutoksia. Kaupunkien mittakaava ja kompleksisuus kuitenkin vaikeuttavat tulevan arviointia.

Resilienssi-käsitteen nopeaan nousuun ovat vaikuttaneet paitsi vuosituhannen vaihteen kriisit, kuten ilmastonmuutos ja biodiversiteetin heikkeneminen, myös epävarmuus kompleksisten ilmiöiden ja vaikeasti hahmotettavien tulevaisuuksien edessä. Resilienssistä onkin puhuttu (eko)systemien ja kompleksisuuden hallinnan yhteydessä (Pickett ym. 2013; Chandler 2014). Maantieteessä keskustelu resilienssistä on tarjonnut uuden lähestymistavan ihmisten ja ympäristön vuorovaikutuksen tutkimiseen. Resilienssin käsite sitoo toisiinsa esimerkiksi taloudellisten järjestelmien sekä niiden perustana toimivien luonnonvarojen tutkimuksen (esim. Adger 2000; Vatanen & Kotilainen 2016). Maantieteelle ominainen alueellinen tarkastelutapa korostaa sosiaalisen ja ekologisen monimuotoisuuden merkitystä alueen uusiutumisen ja sopeutumiskyvyn kannalta. Tämä näkökulma on ollut tärkeä esimerkiksi Stockholm Resilience Centressä, joka on viime vuosina vaikuttanut voimakkaasti poikkitieteelliseen ymmärrykseen resilienssistä ja kaupunkien toiminnasta.

Tämä teemanumero lähestyy resilienssin käsitettä sekä kaupunkien muuntautumisen ja sopeutumisen valmiutta kilpailukyvyyn, kaupunkivisioiden, kaavoituksen ja kaupunkilaisten osallisuuden näkökulmista. Julkaisu valottaa ajankohtaista kansainvälistä keskustelua kaupunkien resilienssistä tarjomalla siihen vahvasti historian- ja kulttuurintutkimukseen sidotun näkökulman, joka osaltaan

kyseenalaistaa *urban resilience* -käsitteeseen liitettyä infrastruktuuri- ja teknologia-painotteista retoriikkaa. Teemanumeron kirjoitukset on pääosin laadittu Tampereella 11.–12. toukokuuta 2015 järjestetyillä Kaupunkitutkimuksen päivillä pidettyjen esitelmien pohjalta.

”Resilient city” – joustava kaupunki

Resilienssin käsite on vakiintunut lyhyessä ajassa melkein kaikkeen strategiseen suunnitteluun alaan katsomatta – sosiaalitieteistä taloustieteeseen ja kaupunkisuunnitteluun (ks. esim. Hall & Lamont 2013; Feeny 2014). Yksiselitteistä suomenkielistä vastinetta käsitteelle on silti vaikea löytää. Resilienssiä on kutsuttu esimerkiksi ”uudistamiseksi”, ”muutosjoustavuudeksi” ja ”iskunkestävyydeksi” (Hämäläinen 2013; Taipale tässä numerossa).

Kiteytetyksi resilienssillä tarkoitetaan tavallisesti sietokykyä ja muutoksiin sopeutumista (ks. esim. HKSV 2014: 29–31). Esimerkiksi työ- ja elinkeinoministeriö (Muutosjoustavuus... 2016) kuvaa resilienssiä seuraavasti:

Muutosjoustavuus eli resilienssi tarkoittaa alueen aktiivista uudistamista, joka perustuu oppimiseen ja toimiviin verkostoihin. Muutosjoustavalla alueella on kyky varautua, palautua ja erityisesti uudistua ulkoisesta aluetalouden shokista sekä kyky mobilisoida resurssit muutostilanteessa. Resilienssi on tunnistettu keskeiseksi menestystekijäksi – muutostavut alueet menestyvät. Muutosjoustavuus on osa rakennemuutoksen hallintaa.

Kuvauksesta käy ilmi paitsi resilienssin määritelmä myös tapa, jolla se liitetään kiinteästi kilpailukykyyn sekä siihen liittyvään ideaan kaupungeista ja alueista jatkuvassa kilpailussa paikoista globaalissa nokkimisjärjestyksessä. Myös Rockefeller Foundationin ohjelmasta ”100 resilient cities” (2016) on löydettävissä samankaltaista linkittämistä kilpailukyvyyn ja muutostavavuuden välillä.

Tässä teemanumerossa esitämme, että resilienssi voi olla myös positiivista joustavuutta ja ennakointia, joka tunnistaa toimintaympäristön muutoksen luomat mahdollisuudet. Uhkien torjumisen ja niihin mukautumisen lisäksi se voi siis merkitä myös kykyä hyödyntää rakentavalla tavalla sellaisia muutoksia, jotka raivaavat tilaa uuden luomiselle.

Älykkäät kaupungit ja resilienssi

Sitominen kilpailukykyyn on nähtävissä myös toisessa ajankohtaisessa kaupunkitutkimuksen paradigmassa, ”älykkään kaupungin” (*smart city*) kä-

sitteessä. Älykäs kaupunki tarkoittaa ekotehokasta, viihtyisää kaupunkia, joka hyödyntää innovatiivisessa kehityksessään informaatio- ja kommunikaatioteknologiaa (Mustonen ym. 2014). Myös älykkään kaupungin ajatuksessa korostuu omien heikkouksien, vahvuuksien ja globaalien aseman tiedostaminen sekä kaupunkien valmius toimia yhä haasteellisemmaksi muuttavassa maailmassa. Tuoreessa Sitran blogikirjoituksessa älykkyys ja resilienssi liitetään sujuvasti yhteen:

Kun älykkäät kaupungit (*smart cities*) ovat resurssitehokkaita, ottavat asukkaansa päätöksentekoon ja suunnitteluun mukaan, kunnioittavat ympäristöään ja toimivat organisaatioina tehokkaasti ja viisaasti, niin muutostilanteeseen kyvykkäästi suhtautuvat resilienssin kaupungit kykenevät ... näkemään kriiseissä mahdollisuuden ja löytämään niistä itselleen uuden suunnan. (Oilinki 2015)

Myös World Resources Instituten Vijay Jagannatha (2016) näkee resilienssin osana älykkään kaupungin määritelmää. Jagannathan mukaan älykäs kaupunki muodostuu kolmesta ulottuvuudesta. Viihtyvyyden, vihreyden ja hiilen sitomiskyvyn rinnalla älykkään kaupungin aineisiin kuuluu työpaikoista, kulttuurisesta elinvoimasta ja hallittavina pysyvistä asumiskustannuksista syntyvä dynamiikka. Kolmas älykäs kaupunki määrittävä kokonaisuus on resilienssi: nykyisten ja tulevien riskien *kestävä* hallinta sekä *kestävät* käytännöt kaikessa toiminnassa – mukaan lukien vähemmistöjen olemassaolon turvaaminen sekä epäonnistumisiin valmistautuminen. Se, miten hyvin kaupunki suoriutuu muutoksesta, riippuu Jagannathanin mukaan kyvystä tiedostaa muutosten kausaalisuus. Vain ajalliset jatkumot ja syy-seuraussuhteet tiedostaen voi ymmärtää, mikä on asukkaille merkityksellistä.

Kaupungin asukkaat jäävät helposti pimentoon keskustelussa globaaleista verkostoista, uudenlaisista infrastruktuurihankkeista tai päätöksenteon tueksi laaditusta avoimista tietokannoista, vaikka he ovat viime kädessä näiden uusien resurssien käyttäjiä ja tuottajia. Näin siitakin huolimatta, että joustavuus on juuri ihmisten (tai ihmisistä koostuvien yhteisöjen) piirre. Onkin tärkeää huomauttaa, että ”resilienssi-paradigma” perustuu metaforiseen ajatteluun, joka siirtää ihmisen (tai ihmisryhmän) ominaisuuksia abstraktiin (poliittiseen ja lainsäädännölliseen) kokonaisuuteen, jolla on inhimillisiä piirteitä ainoastaan vertauskuvallisella tavalla. Siinä mielessä älykkään ja joustavan kaupungin määritelmät muodostavat kiinnostavan jatkumon pitkään kaupunkitutkimuksessa vakiintuneelle ajatukselle kaupungista kehona. Tällainen metaforisointi on kaikkea muuta kuin neutraali tai arvovapaa lähestymistapa (esim. Ameal 2016: 231–324).

Joustavuuden käsite on ihmiseen kohdistuessaan lähtöisin alun perin psykologiasta (esim. Southwick ym. 2011). Se viittaa ihmisen (ja esim. aivojen) kykyyn palautua erilaisista fyysisesti tai psyykkisesti haasteellisista tilanteista. Resilientti ihminen on sinnikäs ja selviytyy vastoinkäymisistä nopeasti. Kaupunkien resilienssiin liittyy kuitenkin omanlaisiaan piirteitä, sillä kaupunki ei toimi kuten ihmiskeho tai -mieli. Kaupunki on kompleksinen kokonaisuus, jonka muodostavat fyysisen kaupunkiympäristön lisäksi ihmiset ja yhteisöt sekä näiden kaupungille antamat merkitykset ja kaupungista kertomat tarinat. Kaupunki koostuu siis useista ajallisista kerrostumista, visioista ja mahdollisista tulevaisuuksista. Tässä teemanumerossa etsitään joustavuutta tarkastelemalla erilaisia toimintamuotoja, tulevaisuusnäkemyksiä ja uudenlaisia suunnittelukäytäntöjä.

Teemanumeron kirjoitukset

Teemanumeron aloittaa Annuska Rantasen ja Anssi Joutsiniemen artikkeli resilienssin käsitteen käytöstä maankäytön suunnittelun uudistamisessa. He toteavat kompleksisuus- ja resilienssiteorioihin viitaten nykyisen maankäytön suunnittelujärjestelmän kyvyn mukautua muuttuvaan toimintaympäristöön puutteelliseksi. Nykymuodossaan suomalaisesta kaupunkisuunnittelusta puuttuu siis resilienssi, joskin Rantanen ja Joutsiniemi toteavat kehityksen syklistä korostavan, usealla tasolla keskinäisriippuvaisen käsitteen moniulotteisuudessaan ongelmalliseksi.

Lieven Ameel ja Aleks Neuvonen tarjoavat kaupunkisuunnitteluun ja kaupunkien strategiatyöhön kaunokirjallisuuden tutkimuksesta kumpuavan näkökulman. He osoittavat katsauksessaan yhtymäkohdan utopististen kirjallisuuden klassikoiden ja yhdyskuntasuunnittelussa käytetyn visioinnin välillä. Kirjoittajien mukaan molemmissa käytetään samanlaista argumentointia; mahdollisia maailmoja kuvaavia kerronnallisia strategioita ja metaforia. Ameel ja Neuvonen esittävät, että dynaamisempi ja kerronnallisempi tapa hahmottaa kaupunkien mahdollisia tulevaisuuksia voisi tuoda lisää joustavuutta kaupunkien visioinnille sekä tulevaisuusvisioiden toteutumiseen. Se toisi myös tulevaisuuden varautumiseen liittyvät eettiset kysymykset entistä selkeämmin näkyville.

Strategiatyön ja visioiden rinnalla on tärkeää korostaa ruohonjuuritason näkökulmaa, jopa kirjaimellisesti. Mia Kunnaskari tarjoaa kaupunkiviljelyä käsittelevässä katsauksessaan yhden vaihtoehdon, jolla kaupunkikulttuuri voi puuttua ilmastonmuutoksen ja kuudennen sukupoltoaallon

kaltaisiin kohtalonkysymyksiin. Näiden suurien kysymysten äärellä yksilön vaikuttamismahdollisuudet voivat tuntua pieniltä. Kunnaskari kuitenkin näkee kaupunkiviljelyn toimintana, jossa vaikeiden ympäristökysymysten käsittely voi konkretisoitua toiminnaksi ja ympäristöhuoli muuttua haltuunotoksi. Kyse ei ole ainoastaan ilmastonmuutoksen torjumisesta, vaan kaupunkiviljely on toimijalähtöinen, sosiaalisesti rakentunut ja globaali tapa käsitellä maailmanlaajuisia ongelmia.

Kaarin Taipale tarkastelee keskustelupuheenvuorossaan resilienssin käsitteen poliittista alkuperää ja hyödyntämistä. Resilienssi yhdistetään usein kestävyuden käsitteeseen, ja toisinaan sitä kuulee käytettävän myös kestävyuden korvaavana terminä. Taipale näkee resilienssin kuitenkin täysin omalla käsitteellään, joka ”näennäisen epäpoliittisena” ja pragmaattisena suuntaa huomion syiden sijaan seurauksiin. Se on yksi monista työkaluista, joiden avulla tulevaisuuden haasteet ja mahdollisuudet voi kohdata. Käyttökelpoisuudestaan huolimatta resilienssin ei tule kuitenkaan korvata kestävyyttä kaupunkipolitiikassa.

Toisessa keskustelupuheenvuorossa Maunu Häyrynen ja Ranja Hautamäki pohtivat viheralueiden roolia osana 2010-luvun kaupunkisuunnittelua. Heidän mukaansa Suomessa on tapahtunut kuluvalle vuosikymmenellä kaupunkisuunnittelun käänne, jonka taustalla ovat kiihtyvä kaupungistuminen ja ilmastonmuutoksen hillitsemiseen liittyvät rajoitteet, mutta myös uusliberalistinen pyrkimys markkinaehtoiseen säätelyn purkamiseen. Suuntaus tavoittelee joukkoliikenteen varaan rakentuvaa tiivistä ja yhtenäistä kantakaupunkirakennetta, joka rajautuu selvästi suhteessa maaseutuun. Suomessa tämä tarkoittaa muun muassa kaupunkirakenteen ja siihen yhdistyneen vihaverkon uudelleenarviointia. Kirjoittajat esittelevät Helsingin yleiskaavaprosessia, jossa tiivistämiselle ja uudisrakentamiselle ollaan osoittamassa huomattavaa lisäalaa vihverkosta, jopa sen toiminnallisen ja symbolisen ytimen muodostavasta Keskuspuistosta. Puheenvuoro pohdii, miten viherrakenteen arvot olisi mahdollista yhdistää tiivistämistavoitteisiin ja miten nämä arvot huomioon ottava suunnittelu tukisi kaupunkirakentamisen kestävyyttä ja joustavuutta.

Toivomme tämän teemanumeron herättävän sekä ajatuksia että keskustelua joustavuudesta osana monilla mittakaavatasoilla ja monista perspektiiveistä käsin hahmottuvaa kaupunkia.

KIRJALLISUUS

100 Resilient Cities (2016). Rockefeller Foundation. 25.10.2016. <www.100resilientcities.org>

- Adger, W. N. (2000). Social and ecological resilience: are they related? *Progress in Human Geography* 24: 3, 347–364.
- Ameel, L. (2016). Emplotting urban regeneration: Narrative strategies in the case of Kalasatama, Helsinki. *Teoksessa* Rajaniemi, J. (toim.): *DATUTOP 34 / Re-City*, 222–240.
- Chandler, D. (2014). *Resilience*. 268 s. Routledge, Abingdon.
- Chernick, H. (2005; toim.). *Resilient city*. 346 s. Russell Sage, New York.
- Feeny, S. (2014; toim.). *Household vulnerability and resilience to economic shocks*. 166 s. Ashgate, Farnham.
- Hall, P. A. & M. Lamont. (2013; toim.) *Social resilience in the neoliberal era*. 416 s. Cambridge University Press, Cambridge.
- HKSVM = Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto (2014). Yleiskaava. *Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston yleissuunnitteluosaston selvityksiä* 2014: 27. 130 s.
- Hämäläinen, T. (2013). *Kohti kestäväää hyvinvointia*. 44 s. Sitra, Helsinki.
- Jagannathan, V. (2016). Global smart cities. Esitelmä konferenssissa AAAS 2016 Annual Meeting, Global Science Engagement. Washington, 13.2.2016.
- Mustonen, V., J. Koponen & K. Spilling (2014). Älykäs kaupunki – Smart City. Katsaus fiksiin palveluihin ja mahdollisuuksiin. *Liikenne- ja viestintäministeriön julkaisuja* 12/2014. 37 s.
- Muutosjoustavuus (resilienssi) (2016). Työ- ja elinkeinoministeriö. 15.11.2016. <tem.fi>
- Oilinki, I. 2015. ”SmartClean – Mistä puhumme, kun puhumme älykkäistä kaupungeista?” 15.11.2016. <www.sitra.fi>
- Pickett, S. T. A., M. L. Cadenasso & B. McGrath (2013; toim.). *Resilience in ecology and urban design*. 528 s. Springer, Dordrecht.
- Schott, D. (2013). Katastrophen, Krisen und städtische Resilienz: Blicke in die Stadtgeschichte. *Information zur Raumentwicklung* 4: 2013, 297–308.
- Southwick, S. M., B. T. Litz, D. Charney & M. J. Friedman (2011; toim.). *Resilience and mental health*. 379 s. Cambridge University Press, Cambridge.
- Vale, L. J. & T. J. Campanella (2005; toim.). *The resilient city*. 392 s. Oxford University Press, Oxford.
- Vatanen, E. & J. Kotilainen (2016). Paikallistalouden uusiutumiskyky: itäsuomalaisia esimerkkejä. *Terra* 128: 3, 175–186.

LIEVEN AMEEL, SALLA JOKELA,
 AURA KIVILAAKSO, SILJA LAINE &
 TANJA VAHTIKARI
Teemanumeron vierailevat toimittajat